

המבצעים	אגף
חטיבת התורה הערכה וההדרכה	
דדו	מרכז
1223	סימוכין:
03-7607646	טלפון:
תש"ף	י"ב
2020	6 באפריל, ניסן,

אל: רשימת תפוצה:

הנדון: סיכום יום עיון "סוריה לאחר מלחמת האזרחים – הזווית האזרחית"

כללי

1. בתאריך 31 במרץ 2020 התקיים יום עיון וירטואלי (באמצעות אפליקציית ZOOM) בהובלת חוקרים ממרכז דדו.¹ יום העיון עסק בנושא הזווית האזרחית של שיקום סוריה בתום מלחמת האזרחים.
2. יום העיון התקיים כחלק מקבוצת המחקר העוסקת בשיקום צבא סוריה לאחר מלחמת האזרחים. במסגרת זו ביקשנו להרחיב את הידע הקיים אודות המדינה הסורית, תוך שימת דגש על מרכיבים אזרחיים כדוגמת כלכלה, חברה וממשל – כדי שבעתיד נוכל להפיק מכך תובנות צבאיות.
3. ביום העיון השתתפו חוקרים מגופי מחקר צבאיים ואזרחיים. המפגש כלל שלושה מומחים שהעבירו הרצאה בסגנון 'טד' (15-20 דקות), במסגרת אפליקציית 'זום' ולאחר מכן מענה של המומחים לשאלות הקהל. סך הכול ביום העיון נטלו חלק כ-50 איש.
4. שלושת המרצים היו (לפי סדר הופעתם): ד"ר איימן מנצור², ד"ר יוסי מנשרוף³ ורס"ן ע' מחטיבת המחקר באמ"ן.
5. הסיכום להלן יכיל את עיקרי הדברים שעלו במהלך ההרצאות, כפי שהועברו ובמענה לשאלות הקהל.

¹ אע"צ יניב פרידמן, אע"צ שמואל שמואל ו אע"צ לייזר ברמן. סיכום יום העיון נעשה על ידי סרן אייל הורוביץ.
² לשעבר ראש חטיבת מזה"ת ואפריקה במל"ל. לפני כן שירת בתפקידים נוספים במל"ל וכעוזר לשליח המיוחד של ראש הממשלה, עו"ד יצחק מולכו.

³ חוקר איראן ואסלאם שיעי-פוליטי ב-JISS ובמרכז עזרי באוני' חיפה. בעברו חוקר איראן ב-MEMRI וחוקר מימון טרור במשרד עו"ד MM-LAW

עיקרי דבריו של ד"ר איימן מנצור

1. **מסר מרכזי:** קיימת כיום הזדמנות משמעותית לריסון ההשפעה האיראנית בזירה. סוריה תלויה בתמיכה האיראנית אך מגלה חשש מפני שאיפותיה הדתיות. ד"ר מנצור קורא להקלה בסנקציות המערביות ובמקביל להגדיל את מאמצי ההשפעה הכלכליים של מדינות המפרץ על מנת להפחית את תלות המשטר הסורי באיראן.

2. מאפייני המשטר כיום

א. ניתן לחלק את סוריה ל-3: החלק העירוני שכולל את הערים הגדולות במערב המדינה, ריכוזי המיעוטים והפריפריה הסורית. מה שקרה כתוצאה מהמלחמה הוא שתושבי הערים והמיעוטים נשארו, ברובם, במדינה ואילו אלו שברחו ממנה הפריפריה הסונית. דבר זה הביא לשינוי משמעותי בדמוגרפיה של סוריה ביחס לתקופה שלפני המלחמה.

ב. חלוקה על פי שליטה: 70% משטר, 20% כורדים, 10% טורקיה ושלוחיה.

ג. כיום ניכרים סממנים בולטים יותר של חילוניות בקרב האוכלוסייה המזוהה עם המשטר (נישואין אזרחיים, הזדהות אנשים כאתאיסטים ונוכחות גלויה של קהילת הלהט"ב).

3. יחסי המשטר הסורי עם איראן וה'ציר'

א. איראן מנסה לייצר השפעה בסוריה דרך "שיעיזציה" – הקמת בתי ספר, תליית סמלי שלטון המהפכה. לעומת זאת, **אסד סולד מהמדיניות הזו ומצליח להכשיל כל ניסיון איראני. מדובר במחלוקת משמעותית**

ביחסים שבין המדינות.

ב. יחסי המשטר עם חזבאללה הם יציבים יותר לאור העובדה שהם חולקים אותו רקע אתני ערבי וכיוון שבניגוד לאיראן, חזבאללה נמנע (לפחות כרגע) מקידום מגמת שיעיזציה.

4. יחסי המשטר הסורי עם רוסיה

א. רוסיה נתפסת בעיני הסורים כשותפה נוחה יותר מאיראן בשל היעדר המתח הדתי.

ב. ניתן לראות עדות לכך שהנוכחות הרוסית מתועדפת על פני האיראנית (לדוגמה במתן זכות שימוש בנמלים בסוריה). זה כמובן גורם לחוסר שביעות רצון מצד איראן.

5. כלכלת סוריה

א. סוריה נמצאת בקטסטרופה מתמשכת – ארה"ב מונעת ממנה גישה לנפט שנמצא במזרח (באזורים הכורדים), הסנקציות המערביות שהחריפו בשנה החולפת מקשות על הסחר והקריסה הכלכלית של לבנון מעיבה אף היא.

ב. ידיהם של אנשי העסקים בסוריה כבולות לאור הסנקציות, על אף שהם אינם מזדהים עם איראן והיו שמחים שסוריה תעבור להשפעה יותר מפרצית או מערבית.

ג. על אף שאיראן לא משקיעה הרבה כספים בסוריה, עבור כלכלה הסורית הנמצאת במשבר מדובר ב"צינור הנשמה" חשוב. אם המצב יימשך כפי שהוא כרגע, קיים סיכון שהאיראנים יצליחו עקב כך בעתיד להעמיק את השפעתם על המרחב הציבורי בסוריה.

ד. **הקלה בסנקציות, לצד ניסיונות השפעה כלכליים ממדינות המפרץ, עשויים לסייע רבות למשטר ובכך להפחית את תלותו באיראן.**

6. השלכות מגיפת הקורונה

א. המשטר החל לפעול רק בשבועיים האחרונים באופן משמעותי (סגרים, הקמת מרכזי בידוד) אף שהיו אינדיקציות שהיו חולים במגיפה עוד לפני כן. מבחינת מאפייני סיכון, האוכלוסייה הסורית צעירה אך מרבה בעישון.

ב. איחוד האמירויות מנצלת את המצב כדי להעביר ציוד לסוריה ובכך מחממת את יחסיה עם המשטר, מבלי מניעה אמריקאית. ייתכן שמדובר בהזדמנות שיכולה להבין לאחר מכן לשיפור יחסי המשטר עם מדינות מפרץ נוספות כגון סעודיה.

ג. לא ניכרת פעילות סיוע רוסית משמעותית.

ד. סין, מצידה, מגלה פעלתנות ואף מרבה לפרסמה באמצעות השגריר הסיני החדש שהפך להיות אישיות מוכרת בציבוריות הסורית.

עיקרי דבריו של ד"ר יוסי מנשרוף

1. **מסר מרכזי:** רשת ההשפעה האיראנית רחבה מהמשטר הסורי וכרגע עיראק נמצאת במוקד כהזדמנות להוצאת ארה"ב מהמרחב. נדרש מישראל להכיר בכך ששלטון אסד נשאר למרות הכל וכעת יש לחשוב כיצד לפתח עימו דיאלוג משמעותי ומשפיע יותר לקראת פשרה.

2. רשת ההשפעה האיראנית מתנהלת הרבה מעבר לסוריה (עיראק, תימן וכו'). **כרגע עיראק נמצאת בעדיפות עליונה מבחינת חמינאי, כיוון שהוא זיהה הזדמנות לסילוק הנוכחות האמריקנית** (שכבר פינתה חלק מהבסיסים) ונקמה על חיסולו של קאסם סולימאני. יחד עם זאת, איראן הפנתה מליציות שיעיות רבות מעיראק ואפגניסטן לתמיכה במשטר הסורי וקיים אף **בכיר איראני שכונה את סוריה "מחוז איראני אסטרטגי"**.

3. אמינות המשטר הסורי בעייני האיראנים

א. על אף הברית בין איראן עם אסד, **נראה כי הוא אינו**

נתפס אמין לפחות בחלק מההנהגה האיראנית. הדבר נובע מכך שאסד מנע ממספר חברות איראניות להיכנס לשוק הסורי מחשש להצפה, ואף התקיימו תקריות אלימות בין מליציות פרו-איראניות למליציות שמזדהות עם המשטר.

ב. **קיימת דאגה חמורה אצל איראן בנוגע לכך שסוריה מתעדת את רוסיה על פניה**. הדבר בא לידי ביטוי בכך שאיראן, בניגוד לרוסיה, לא קיבלה נמל בסוריה שמיועד עבורה. יש רצון לייחד לאיראנים נמל בלד'קיה אך העניין עדיין עומד.

ג. **קיים רצון איראני להמשיך לקדם נסיונות שיעיזציה בסוריה, אך הדבר נמצא בצל החשש מ"איבוד" אסד לטובת הרוסים**. השיעיזציה כוללת לא רק תעמולה וחינוך אלא גם ניסיון ליישב משפחות של לוחמי מליציות ממוצא שיעי באזורים אסטרטגים בסוריה (כגון דיר א-זור) – תופעה שהמשטר הסורי נלחם בה.

4. כשירות הכוחות האיראנים והמעורבות של חזבאללה

א. הכשירות המבצעית הנמוכה של המליציות השיעיות הובילה לצורך של מפקדים איראניים לגלות מעורבות ישירה יותר בסוריה – וכתוצאה מכך גם נהרגו איראניים רבים במהלך המלחמה.

ב. היה ניסיון איראני להשתמש בכוחות חזבאללה כדי להפחית את מספר ההרוגים האיראניים, דבר שגרר מתיחות במסוימת בין איראן לחזבאללה.

5. משבר הקורונה

א. תופס את איראן בתקופת שפל באמון הציבורי במשטר ומציף על פני השטח את המתח והמחלוקות בין הסיעות.

ב. יחד עם זאת הרפובליקה האסלאמית ממשיכה לספק תמיכה למשפחות ולשמר כשירות מבצעית.

6. שיקום המשטר הסורי

א. המעורבות האיראנית בסוריה עולה לה בהמשך התדרדרות היחסים עם המדינות הסוניות: ערב הסעודית, ירדן וכו'. יחד עם זאת עומדת לטובתה העובדה שהסוניות אינן מצליחות להתאגד והן שרויות במתחים פנימיים.

ב. האיראנים היו רוצים להיות הגורם המרכזי בשיקום סוריה, איך אין להם את המקורות לעשות זאת.

ג. מומלץ שישראל תגבש מדיניות קוהרנטית בנוגע למשטר הסורי, מעבר לאירועי מב"ם מזדמנים. רצוי

שהמדיניות הזאת תכיר בשלטון אסד כעובדה מוגמרת ויש להגיע מולו לפשרה. מכשול ניכר בדרך לשם

זה הסכסוך הרוסי-אמריקאי, שמקרין על ההתנהלות של ארה"ב ובעלות בריתה בסוריה.

עיקרי דבריו של רס"ן ע' מחטיבת המחקר באמ"ן

1. מסר עיקרי: המשטר הסורי ממוקד באזורים גיאוגרפיים ויש חשיבות להבין את התנהלותו וכוחו לאור זאת. לכן, ככל שנשכיל לייצר סנקציות ופגיעה שמכוונות יותר לאזורים ולאישים בליבת המשטר ככה יהיה ניתן ליצור מנוף משמעותי יותר על המשטר כדי לקדם אינטרסים מערביים. בכל הקשור לשיקום, נראה כי סין בעלת רצון ומבצעת צעדים ראשוניים לסיוע בשיקום. אך נכון לעכשיו ללא תוצאות בשטח.

2. סוריה נשלטת היום על ידי מספר גורמים שונים:

א. המשטר הסורי (כ-70% מהשטח).

ב. אזור בשליטה טורקית.

ג. אזור בשליטה כורדית.

ד. מרחב אידליב.

לאור חלוקה זו, יהיה נכון

להסתכל על השטח

בשליטת המשטר בחלוקה

לשני אזורים: מרכז

המשטר (רצועת הערים

במערב המדינה),

והפריפריות. בין שני

האזורים יש כמובן יחסי

גומלין אך גם סטנדרט

שונה לחלוטין בכל תחומי החיים.

הערה - האזורים שאינם בשליטת המשטר, בעלי מאפייניהם שונים מאוד והם לא נכללים בסקירה הזאת, למשל תופעות כמו שימוש במטבע טורקי באזורים בשליטת טורקיה והשפעת חוסר הוודאות שנובעת ממאבק מעצמתי בין ארה"ב ורוסיה באזורים הכורדים.

3. הבדלים דמוגרפים בין מרכז לפריפריה

א. אם בעבר לערבים-סונים היה רוב בסוריה (כ-60% מכלל האוכלוסייה) כיום מדובר בעדה הכי גדולה אך כעת היא כבר אינה נחשבת לרוב (כ-49% מכלל האוכלוסייה בסוריה).

ב. בסוריה המתהווה יש פחות מקום לסונים, בייחוד במרכז- באזורי הליבה של המשטר משקל הסונים נע

בין 30 ל-40 אחוז. את הסונים שפעם גרו באזורים האלה ניתן כיום למצוא במחנות הפליטים מחוץ

לאזורי שליטת המשטר, או בפזורה.

4. הבדלים כלכליים בין מרכז לפריפריה

א. הסקטורים השונים בכלכלה הסורית מתנהלים בצורה מונופוליסטית על ידי אילי הון שמקורבים

לשלטון ומקבלים ממנו חסות תמורת העברת תשלומים, רשמית ולא רשמית. אילי הון נאלצים לשלם

למשטר סכומים גדולים תמורת שימור השליטה המונופוליסטית שלהם על תחומים במשק, ומגלגלים

את העלויות האלו באמצעות קביעת מחירים גבוהים לסחורה ושירותים – במרכז ובפריפריה.

ב. יש במרכז ייצוג עודף למשרתי ציבור. בעדה העלאווית לדוגמה (שחיה באזור המערבי שמוגדר כחלק מליבת המשטר) מוערך ש-80% מועסקים על ידי המדינה. שיעור המועסקים על ידי המדינה בסוריה הוא גבוהה והוא נתמך על ידי שיעורי העסקה נמוכים יותר בפריפריה ושימוש נרחב במס וכן בהדפסת כספים שגורמת לאינפלציה.

ג. התמיכה הכלכלית שהמדינה נותנת לפריפריה מתבטאת בעיקר במתן סובסידיות על מוצרי יסוד כגון לחם. בהיעדר יכולת להסתמך על הממשל, כספים שנשלחים מחו"ל על ידי פליטים סורים לבני משפחותיהם מהווים קו חמצן עבור הפריפריה.

5. הבדל בין המרכז לפריפריה בהיבט יכולת משילות ושירותים לאזרח

א. בפריפריה מתקשה המשטר ליישם משילות מלאה כפי שהיה רוצה, וניתן לזהות שם סממנים מסוימים של התססה ומרי אזרחי.

ב. במרכז המשילות מלאה – למעט הבירה דמשק שמושפעת מהקרבה שלה לדרום סוריה, הידוע כאזור

בעייתי ממנו הוצתה מלכתחילה מלחמת האזרחים.

ג. גם השירותים לאזרח שהמדינה מעניקה (ביוב, חשמל, רפואה וכו') מפותחים יותר במרכז ולוקים מאוד בחסר בפריפריה.

6. הבדל בין מרכז לפריפריה בהיבטי חקיקה

א. בתוך הערים במרכז התקיימה גם פריפריה שבאה לידי ביטוי בשכונות פחונים בה שכנו אנשים ללא זכויות קניין על מקום המגורים שלהם. משכונות אלו יצאה המחאה שאיימה על קיומו של משטר אסד. ב. באמצעי חקיקה המשטר הלכה למעשה מפקיע את האדמות מהתושבים המקוריים שלהם לטובת בנייה של מקורביו ויישוב מחודש על ידי אוכלוסיות נאמנות יותר.

ג. הבדל נוסף קשור לסוגיית הגיוס. בפריפריה הסורית ניתן למנות ציבור רחב מאוד שחלה עליו חובת גיוס והוא נמנע מעמידה בה – בכלל זה בולטת העדה הדרוזית שנמנעה מגיוס לאור חשש שהמשטר לא יגן על העדה מפני מתקפה צפויה של ארגון דאע"ש. כרגע לפי החוק אלו שהשתמטו בגיוס מחויבים בקנסות עצומים שאין לסורי הממוצע יכולת לעמוד בהם, או בגיוס לצבא.

7. ההבדלים בין המרכז והפריפריה בראיה היסטורית

א. הפערים בין המרכז לפריפריה אינם בתופעה חדשה בסוריה, והם התקיימו גם בשנותיו של אסד האב. אולם, הפערים מתחדדים באופן דרמטי בשנים האחרונות, לאחר ההכרעה של הלחימה ולקראת סיומה. ב. במהלך מלחמת האזרחים הבדלים אלו באו לידי ביטוי, כאשר כמעט כל הפריפריות עברו לשליטת מורדים וגורמים מקומיים, והמשטר הצליח לשמר את השליטה שלו באופן כמעט מלא במרכז, להוציא אזורים ושכונות בשולי הערים הגדולות שהיו מאוכלסים על ידי מהגרים מהפריפריות, סונים ברובם המוחלט.

8. שיקום המשטר הסורי

א. במבט קדימה, סין מסתמנת כתקווה המשמעותית של סוריה לשיקום. קיים שגריר סיני חדש עם בולטות ציבורית גבוהה ואסד בנאומיו נוהג להדגיש את התפקיד הגדול שסין יכולה לגלם בתהליך השיקום הסורי.

ב. יחד עם זאת, כרגע השיקום בסוריה הוא בסיסי ביותר ומרוכז בעיקר בתחומים בהם הדיבידנד הוא קצר ומהיר (מגזר האנרגיה לדוגמה), ופחות בשירותים שקשורים לשירות ישיר לאזרח. סיום המלחמה היא כנראה תנאי מקדים להשקעה מסיבית, ניתן לדמיין שהשקעה סינית תתרחש לאחר הסכם עם ארה"ב על 'עסקה' רחבה יותר שנוגעת לסנקציות על סוריה ואינטרסים נוספים ביחסים בין המעצמות.

בברכה,

אע"צ יניב פרידמן, רת"ח המחקר ההיסטורי

אע"צ שמואל שמואל, ראש מכון המחקר הצבאי

אע"צ לייזר ברמן, רת"ח למידה משותפת

סרן, אייל הורוביץ, ע' מחקר

רשימת תפוצה

אמ"צ/תוה"ד/רח"ט

אמ"צ/מרכז דדו/מפקד

מרכז דדו/חוקרים

ד"ר איימן מנצור

ד"ר יוסי מנשרוף

אמ"ן/חטיבת המחקר

אמ"ן/זיצ"ם

מז"י/ אייל ברלוביץ ; גל גולן

אמ"ן מוד"ש/ינון אנגולץ

גיס 446/יהודה אורנשטיין

מד"ן

מלט"ק

אג"ת/חטיבה אסטרטגית